

Љубо Јурчић¹

Индустријска политика у глобалним процесима

Industrial policy in global processes

Резиме

Глобализација је глобални процес кроз који се смањују или укидају бререке несмејаном ширењу идеја, вјера, робе, услуга, калнишала, технолоија, помоћи, ишд. на цијелој земаљској кули. У економском смислу, коначни циљ глобализације јесте брериварање цијеле земаљске куле у јединствени економски бросиор. Тај процес бошакнуи је индустријском и технолошком револуцијом, као и различитим међународним сирозумима којима се уклањају бререке овоим процесима.

Мале земље уколико уколико желе имаићи веће користи неио бррошкове глобализацијских брроцеса, морају имаићи власиитиу болиитику која ће им бо омоћуиити, дудући да користи од глобализације ауиомаиизмом брриадају великим, а бррошкови малим земљама. Једна од болиитика којом мале земље моу оствариити користи од глобализације јесте индустријска болиитика.

Кључне ријечи: глобализација, мала земља, индустријска болиитика, индустријска сиррукшур.

Summary

Globalization is a global process that can reduce or eliminate barriers for the free dissemination of ideas, religions, goods, services, capital, technology, aid etc. around the globe. In economic terms, the ultimate goal of globalization is to

¹ Економски факултет Загреб, ljurcic@efzg.hr

turn the entire globe into a single economic space. This process has been driven by industrial and technological revolution and the various international agreements eliminating barriers in these processes.

Small countries, if they want to have more benefits than costs of globalization processes, must have their own policies that will allow it; because the benefits of globalization automatically belong to large countries and costs to small countries. One policy by which small countries can benefit from globalization is industrial policy.

Key words: globalization, small country, industrial policy, industrial structure.

Увод

Економски раст је резултат многих фактора: економских, политичких и културних. Док су економисти традиционално као факторе раста наглашавали акумулацију конвенционалних инпута, рада и капитала, у посљедње вријеме већа пажња се поклања политичким и технолошким показатељима. Овај рад се бави, технолошким показатељима, индустријском структуром и економском политиком.

Економски историчари дају значајно мјесто технолошком показатељу као фактору раста. Насупрот томе, макроекономисти умањују њену улогу највише због немогућности анализирања снага које обликују технолошке промјене. Међутим, захваљујући многим истраживањима то се у посљедњих тридесетак година мијења. Радови Romera², Grossman и Helpmana³, Aghion и Howitta⁴ и Helpman⁵ и других, потакли су многе макроекономисте да технолошком напретку дају централно мјесто у процесу раста. Резултати ових истраживања омогућили су да се микроекономски аспект процеса иновација повеже с макроекономским резултатом, односно с растом.

Важно је напоменути да је увијек било економиста који су технолошке промјене видјели као главни покретач процеса раста. Примјерице, Simon Kuznets је 1966. године писао: „... можемо са сигурношћу рећи да се од друге половине деветнаестог стољећа извор економског раста у развијеним земљама заснивао на знаности и технологији: у електрици, стројевима с унутрашњи сагоријевањем, електроници, атомској физици и биолошком подручју, између осталих.”⁶

² Romer, P.M. (1990), *Endogenous technological change*, Journal of Political Economy 98: S71-S102.

³ Grossman, G.M., Helpman, E. (1991), *Innovation and Growth in the Global Economy*, Cambridge, MIT Press.

⁴ Aghion, P., Howitt, P. (1992), *A model growth through creative destruction*, *Econometrica* 60, p. 323-351.

⁵ Helpman, E. (1998), *General Purpose Technologies and Economic Growth*, MIT Press, Cambridge.

⁶ Kuznets, S. (1966), *Modern Economic Growth*, Yale University Press, New Haven. str. 10.

Данашњи развој одвија се у условима брзог технолошког напретка и глобализације свјетске привреде. Ова два процеса се међусобно потичу.

1. Глобализација

Глобализација има различите аспекте: економски, културни, политички, еколошки, каритативни, итд. Глобализација у економском смислу је процес којим се смањују или потпуно укидају препреке у међународној економској размјени, и повећава економска интеграција међу земљама. Препреке економској сарадњи ближих а поготово удаљенијих земаља кроз историју биле су различите. У далека времена комуникација између удаљених земаља била је немогућа, или се врло споро одвијала. Могућност превоза робе на веће удаљености, у већим количинама, била је мала. Различити дијелови свијета имали су различите монетарне, царинске и фискалне системе. Стандарди по којима се производила и користила роба били су различити. Препреке развоју сарадње биле су физичке, техничке и институционалне. Значајније повећање сарадње и интеграцијских процеса међу земљама почиње половином 18. вијека када долази до значајније примјене проналазака индустријске револуције и капиталистичког начином производње. Изградња жељезница, пароброда и телеграфа смањила је комуникацијске и транспортне препреке. До почетка Првог свјетског рата препреке слободном кретању робе, капитала и рада преко државних граница нису биле значајне. Ипак, процеси прије 1914. године тешко би се могли, у данашњем смислу ријечи, назвати глобализацијом из разлога што већи дијелови свијета нису учествовали у том процесу (нису били глобални у пуном смислу ријечи) и зато што су трошкови транспорта и комуникација били још увијек високи да би се различита тржишта интегрисала. Међународно финансијско тржиште није било развијено нити по промету, нити по облицима финансијских инструмената. Раздобље између два свјетска рата карактерише велика криза, депресија и високе царинске и нецаринске препреке што је довело до пада међународне економске сарадње, односно до деглобализације.

Савремени процес глобализације почиње послвије Другог свјетског рата, а снажније се почиње осјећати шездесетих година прошлог вијека. Непрестални технолошки напредак утицао је на смањење транспортних и комуникацијских трошкова, тако да они данас не представљају значајнију препреку међународној размјени. Договори у оквиру разних међународних организација доводе до усвајања међународних стандарда у производњи многих производа. У оквиру међународне трговачке коморе усвајају се стандарди транспортних докумената у међународном транспорту и јединствена правила у међународном платном промету. Кроз рунде преговора, у

оквиру ГАТТ-а, а данас WTO, укинуте су нецаринске препреке и смањена царинска заштита на врло низак ниво. Нестајањем социјалистичког блока, нестала је политичка препрека слободној економској размјени са значајним дијелом свијета. Сви ти процеси и многи други довели су до тога да се данас може произвести било гдје и продати било гдје на земаљској кугли. То значи ће се производња робе, која је предмет међународне размјене, обављати на локацији у свијету гдје су трошкови најмањи и продавати тамо гдје се њеном продајом могу постићи највиши профити. Профити се књиже тамо гдје су порези најмањи.

Глобализација сучељава носиоце економске политике са новим могућностима и новим изазовима. У глобализованој привреди ефикасна производња остварује се оптималном комбинацијом улагања производних фактора и уз најсавременију технологију у свјетским размјерима. Цијене производних фактора истог квалитета изједначавају се на свим тржиштима, што доводи до редистрибуције националног дохотка. Национално тржиште губи значење и оно постаје дио свјетског тржишта.

Све ти фактори окружења, како би могли назвати процес глобализације, снажније дјелују на „малу земљу” него на велику. Мала земља, по правилу, има више зависи од спољње трговине него велика. Због тога свака промјена у свјетској економији има значајан утицај на економију мале земље. Не постоји дилема дали се укључити или не у глобализацијски процес. Питање је само на који начин то учинити. Правилно препознавање узрока, ефеката и процеса глобализације омогућује малим и земљама у развоју израду квалитетније стратегије. Стратегија увијек полази од анализе постојеће ефикасности и структуре привреде, расположивости и квалитета производних фактора у свјетским размјерама. На темељу ове анализе одређује се ниво њене развијености и утврђују се могућности, тј. фактори и ограничења развоја.

Битни елементи глобализације су стандардизација производа и услуга и либерализација међународне размјене. Посљедица овог је глобално повећање конкуренције. У већој конкуренцији постизавање користи може се остварити само кроз специјализацију у производњи робе и услуга у чијој производњи земља има, или може стећи компаративне предности. Компаративне предности су основа конкурентске предности на глобалном тржишту. Специјализација значи концентрација производње робе и услуга у дјелатностима за које постоје распложиви и квалитетни производни ресурси. Специјализација у производњи на макроекономском плану значи промјену структуре националне привреде. Промјена структуре националне привреде јесте циљ индустријске политике. Понекад се умјесто синтагме индустријска политика користи и „структурна политика”. Комбинацијом инструмената других економских политика, индустријска политика ствара

услове и потицаје за развој индустрија с већом додатом вриједношћу и оптимално позиционирање дјелатности с мањом додатом вриједношћу.

2. Индустријска структура и индустријска политика

Основни циљ политике и економске политике јест прибавити грађанима своје државе што већи животни стандард. Нужни услов остваривања тог циља је раст националног дохотка, а довољни услов је његова равномерно-мјерна расподела. Национални доходак ствара се у производњи, па је логичан закључак да за повећање националног дохотка потребно је креирати систем, мјере и инструменте за повећање производње. У економији постоји појам „потенцијални доходак”, што представља максимални доходак који би се остварио кад би сви производни фактори (земља, рад, капитал) били у потпуности запослени и то у производњама у којима су најефикаснији.

Свака привреда се састоји од три дијела: примарног, секундарног и терцијарног. Временом њихови удјели у укупној привредној производњи су се мијењали. Кроз дугу историју највећи дио је припадао примарном сектору производње, тј производима земље и сточарству. Крајем XVIII вијека почиње интензивнији развој индустрије која се развила из мануфактуре на трговачком капиталу, тако да је до шестдесетих година прошлог вијека највећи удио у привреди имала прерађивачка индустрија, односно секундарне дјелатности. Четврта технолошка револуција потакнула је развој услужног сектора, тако да данас у највећем броју земаља свијета услуге чине преко 50% бруто домаћег производа. Удио пољопривреде се смањио код најразвијенијих земаља испод три посто, код средње развијених испод десет посто, а прерађивачке индустрије испод двадесет посто.

Смањење удјела не значи и смањење производње. Бруто домаћи производ од почетка индустријске револуције почео је брже расти захваљујући повећању индустријске производње. Расла је и пољопривредна производња захваљујући технолошком напретку у пољопривреди, али индустријска је пуно брже расла (по чему је и добила ознаку „револуција”), па је зато чинила све већи дио бруто домаћег производа.

Иако код већине земаља данас услуге стварају највећи дио бруто домаћег производа, још увијек вриједи правило да је примарна производња пољопривреда, а секундарна индустрија, тј прерађивачка производња. Пољопривреда је значајна из два разлога. Први разлог је што је храна стратешки производ (храна је енергија за људе исто као што је енергија храна за машине) без којег нема људског живота. Други разлог су услови за пољопривредну производњу које природа даје бесплатно држави, па је економски и политички недопустиво не искористити их. Земља је једини прои-

звод који је ограничен на земљи због чега настаје рента и права је штета не искористити ту ренту на најбољи начин. Уосталом, држава се неће ни приближити „потенцијалном дохотку” ако запостави искориштавање земље. Зато све развијене земље користе максимално могућности пољопривредне производње. На примарној пољопривредној производњи развила се прехранбена индустрија и индустрија машина и опреме која се користи у пољопривредној производњи и прехранбеној индустрији. Међутим, раст домаће производње базиран само искориштавањем земље има своје природне границе.

Индустријска производња на којој почива садашња цивилизација нема ограничења и данас су развијене оне земље које имају развијену прерађивачку индустрију. Иако услужни сектор чини преко 50% бруто домаћег производа код већине земаља данас, важно је знати да највећи дио тих услуга је директно или индиректно повезан с индустријом. Раст индустријске производње ствара веће потребе за инпутима производње (сировинама, полупроизводима, енергијом, радницима) и за доставом производа до купца, што директно повећава потражњу за услугом превоза, а повећање услуга превоза повећава потражњу за превозним средствима. Истраживање тржишта, дизајнирање и промоција производа, финансирање цијелог пословног процеса су услуге које су директно везане на производњу. Истраживање и развој нових технологија и производа такође спадају у такве услуге. Запосленици зарађен доходак у производњи троше на услуге одмора и рекреације, трговине, културе, спортске услуге, здравствене, образовне итд. Тешко је наћи земљу која је постала развијена а да прије тога није развила индустрију и да данас не улаже велике напоре да учини своју индустрију још конкурентном на свјетском тржишту.

Важност прерађивачке индустрије је додатно и поново потврдила посљедња свјетска финансијска и економска криза. Борба за заустављање кризе и оживљавање привреде сводила се на очување домаће производње и радних мјеста у прерађивачкој индустрији. Спасовање банкарског сектора било је углавном у функцији одржавања домаће производње и запослености.

Европска комисија упутила је Европском парламенту и другим тијелима ЕУ документ (COM(2010) 614 од 28. 10. 2010. године) под називом *An Integreted Industrial Policy for Globalisation Era...* у којем одмах на почетку наглашава: „Европа треба индустрију” и наставља... „јединствено (европско) тржиште са 500 милиона потрошача, 220 милиона радника и 20 милиона предузетника је кључни инструмент у постизању конкурентне европске индустрије. Један од четири радна мјеста у приватном сектору у ЕУ је у прерађивачкој индустрији, а најмање један од четири радна мјеста у услужном сектору су директно везана на индустрију. Око 80% свих послова истражи-

вања и развоја у приватном сектору такође је везано на индустрију... Од највеће је важности повећати продуктивност у прерађивачкој индустрији и повезаним услугама како би се убрзало оживљавање економије, повећао број радних мјеста и обновила виталност и одрживост ЕУ привреде и очувао наш социјални модел. Индустрија је зато у центру новог економског ЕУ модела у Стратегији Европе 2020.... Финансијска и економска криза је поново скренула пажњу на чињеницу да је од централне важности јака, конкурентна и диверзификована прерађивачка индустрија.... Производи прерађивачке индустрије чине 75% извоза....”

Европска комисија је 10.10. 2012. године упутила документ ((COM(2012) 582 финал), којим поново, након двије године, наглашава важност индустријске политике и прерађивачке индустрије за опоравак европске привреде. Документ почиње ријечима „... у времену кад финансијска криза не поустаје, Европа треба реалну економију више него икад како би остварила привредни раст и повећала број радних мјеста ... индустријска активност има важан утицај на производњу и запосленост у другим секторима. Процјена је да се на сваких 100 радних мјеста отворених у индустрији, директно и индиректно отвара између 60 и 200 радних мјеста у остатку привреде, зависно од дјелатности...”

Потицај изради обају докумената је садашња криза која се није требала догодити. Кризе се обично догађају након великих природних непогода, пандемија, нестанка енергије или хране и сл. Овај пут се ништа од тога није догодило. Ову кризу изазвала је неравномјерна расподела националног богатства и дохотка, али прије свега безгранична људска похлепа. Тој безграничној људској похлепи погодовао је неолиберални систем који је након пада социјалистичког система промовисан као коначни и идеални систем за друштвено и економско уређење свијета. У том систему профит и капитал су на првом мјесту, а не човјек и производња. Циљеви су постали богатство и профит појединца а не благостање друштва. Што већи профит и у што могуће краћем времену. Од економских политика у први план је испливала монетарна политика, уз објашњење да су њени инструменти довољни за остваривање економских и друштвених циљева. Остале политике гурнуте су на маргину, или постављене као слуге монетарној политици. Новац, а не произведена роба и услуге постале су мјера богатства. Новац је постао циљ и сврха свега. Међутим, у друштву и (макро)привреди, новац није циљ него средство и инструмент за остваривање друштвених циљева. Савремени новац нема своју унутарњу вриједност, него он једино може бити мјера вриједности произведеног богатства. Многи то нису схватили, а многи који су то схватили имали су другачији интерес. Због тога је „производња” новца и новчаних изведеница протеклих тридесетак година била много већа од

производње робе и услуга. То је, уз неравномјерну расподјелу, иницирало садашњу кризу.

Понеки узроке кризе виде у високим дефицитима и дуговима држава. То је још једна у низу замјене узрока и посљедица. Дефицити буџета и задуженост државе нису произвели лошу економске и социјалну ситуацију, него обрнуто: погрешна економска политика произвела је високе дефиците и дугове. Стога рјешење проблема није у „механичком” резању дефицита, него у промјени економске политике. Све већи број људи и политичара постају тога свјесни и све се већи напори улажу да се промијени редослијед важности економских политика у чему индустријска политика, неоспорно, заузима прво мјесто. Централно мјесто у индустријској политици заузима прерађивачка индустрија.

Скуп мјера и инструмената којима влада дјелује на промјену индустријске структуре назива се индустријска политика. Johnson дефинише индустријску политику као „... иницијативе и кординације владиних активности с циљем подизања конкурентности цијеле привреде и појединих индустрија”⁷.

Може се рећи да индустријску политику индустријска држава води од свог настанка. Циљ индустријске политике је увијек био подизање продуктивности, профитабилности и међународне конкурентности националних индустрија, кроз изградњу оптималне индустријске структуре.

Индустријском политиком се одговара на темељна питања економије: шта, како и за кога производити. Шта производити, одређено је расположивим ресурсима и онима који се под оптималним условима могу прибавити. Како производити, одређује се технологијом производње, образовањем и организацијом производње. За кога производити, одређено је структуром свјетског и домаћег тржишта.

Многе земље су у кризи, не као жртве свјетске економске кризе, него као посљедице непостојања активне индустријске политике. Најчешће, дубоки извори кризе су деиндустријализација привреде у времену индустријске цивилизације. Деиндустријализација је посљедица препуштања националне привреде „невидљивој руци” у ситуацији кад све паметне земље имају јасне индустријске политике и циљеве. Индустријском политиком стварају се недостајући услови и елементи за ефикасну, конкурентну и профитабилну производњу у дјелатностима за које постоји „критичан” број осталих услова. Индустријска политика је у основи структурна политика чији је циљ отклањање препрека ка повећању производње и ефикасности сваког појединог сектора и стварање услова за развој дјелатности са већом додатом вриједношћу.

⁷ Johnson, C, (1984), *The Industrial Policy Debate*, Institute for Contemporary studies, San Francisco.

Препреке које отклања индустријска политика су: истраживање, развој и пројектирање производа и пословања, технологија, образовање и кадрови, тржиште, физичка и институционална инфраструктура, финансирање и помоћ државе у наступу на страним тржиштима. Саставни дио националне индустријске политике је и „индустријска шпијунажа”.

На глобалном плану, најпознатији заговорник индустријске политике Дани Родрик каже: „Индустријску политику можемо посматрати као средство координације за стимулисање друштвено - профитабилних улагања.”⁸

Нити невидљива рука, нити приватни предузетници могу замијенити улогу индустријске политике, нити је то њихова улога. Активна индустријска политика с којом ће се ускладити регионална, образовна, технолошка, финансијска, монетарна и друге политике, јесте темељ привредног раста и друштвеног развоја. Главно обиљежје развоја је промјена структуре – процес извлачења економских ресурса из традиционалних нископродуктивних дјелатности и сељења у савремене високопродуктивне активности. Тај процес је далеко од аутоматског и тражи пуно више од доброг функционисања тржишта... Када је примјерено обликована, индустријска политика је процес стратешке сарадње између приватних и државних сектора, који има за циљ установити блокаде и препреке новим активностима и инвестицијама, те обликовати примјерене политике као одговор.⁹ У складу са наведеним, економски раст не припада природном поретку ствари: успостављање фер правила игре и равноправних услова на тржишту нису довољни да потакну раст домаће производње. Исто тако, ријетки су данас увјерени да либерализација, дерегулација и приватизација, како је то од стране свјетских институција предлагано земљама у транзицији, саме по себи осигуравају економски раст. Доказ томе је развој јужноамеричких економија којима су била наметнута та правила од стране ММФ и Свјетске банке, на једној страни, и развој источноазијских економија које нису слиједиле та правила, на другој страни. Разлика у димамици економског раста и развоја ових земаља данас је јасно видљива у корист источноазијских земаља.

Биле су потребне деценије да се схвати да тржиштима треба подршка нетржишних институција како би била ефикасна. Нетржишне институције су потребне јер тржишта не настају сама од себе, не регулишу сама себе, не стабилизују се сама од себе и не дају сама себи легитимитет. Тржишна економија је нужно уграђена у скуп нетржишних институција. Примјер оваквом ставу је Америка која има најслободнија тржишта на свијету, али истовремено и најстроже институције које надгледају функционисање тржишта.

⁸ Rodrik, D., (2007), One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth, Princeton University Press, p. 30.

⁹ Rodrik, D., op cit.

Без обзира да ли влада формално има или нема индустријску политику, она својим потезима, односно инструментима и мјерама других политика утиче на релативни економски положај појединих дјелатности, некима олакшава а некима отежава пословање. На тај начин, свјесно или несвјесно, утиче на структуру економије, односно влада проводи индустријску политику.

Савремена добра индустријска политика не мора нужно одредити „побједнике”, него је важније да препознаје „губитнике” и спречава их да не упропаштавају националне ресурсе.

Изградња институционалне инфраструктуре као подршке структурним пројенама националне економије јесте од темељног значаја. Систем образовања који ће омогућити стицања знања за овладавање савременим технологијама за претварање националних ресурса у ефикасне тржишне производе и услуге, спаде такође у темељне факторе раста економије и смањења њене рањивости на вањске шокове.

3. Закључак

Глобални процеси које описујем једном рјечју: глобализација, јесу шанса и ограничења развоју националних економија. По природи ствари, великим економијама припадају користи од глобализације, док се трошкови глобализације распршују по великом броју малих земаља. Поред тога, међународне политичке и економске институције које потичу процес глобализације направљене су у складу с интересима великих земаља, што за њих увећава користи од процеса глобализације. Једна од препорука међународних институција је немијешање државе у функционисање привреде, односно тржишта. Предуслов, те ефикасно дјеловање невидљиве руке, односно саморегулишуће моћи тржишта, јесте спровођење брзе либерализације, приватизације, дерегулације и осамостаљења централне банке. Индустријска политика, као скуп мјера које би биле подршка развоју домаће производње и компензације несавршености тржишта, била је у супротности с доминантном политиком либералне економске идеологије. Сматрано је да се само монетарним механизмима и инструментима може управљати економијом.

Велика свјетска економске криза која је почела крајем 2008. године, показала је све слабости оваквог приступа вођењу економије. Земље које су биле лидери у промоцији монетаристичко - либералног модела, властите земље су спасавали мјерама које спадају у тврди државни интервенцизам и најактивнију индустријску политику.

Креатори политика малих, а уз то и неразвијених земаља у процесу глобализације, суочени су с пуно већим изазовима у креирању политика него код великих земаља. Због величине домаћег тржишта, предузетници малих

земања су нужно оријентисани на свјетска тржишта, што ствара високу зависност националне економије од свјетског тржишта. Због тога поремећаји на свјетском тржиштву изазивају веће последице по малу националну економију него по велику. Конкуренција на великом свјетском тржишту је већа, а конкуренти су веће и ефикасније компаније. Само слободно функционисање тржишта мале економије не може створити ефикасне домаће компаније на свјетском тржишту без подршке државних институција због чега се намеће потреба за изградњом стручне индустријске политике. Комбинацијом различитих економске-политичких мјера створиће се структура економије која ће осигуравати стабилан и дугорачан раст, повећати отпорност на иностране шокове и омогућити конкурентност националних компанија на свјетском тржишту.

Литература

1. Aghion, P., Howitt, P. A model growth through creative destruction. *Econometrica*. 60, p. 323-351, 1992.
2. Балетић, З. Криза и антикризна политика, у књизи: *Криза и оквири економске политике*. Зборник радова, Разред за друштвене знаности, Хрватска академија знаности и умјетности Хрватске и Хрватски институт за финансије и рачуноводство, Загреб, 2009.
3. Богомоллов, О. Поука глобалне кризе. *Економски преглед*. бр. 5-6, 2010.
4. Castles, F.G., et al., Ed. *The Oxford Handbook of the Welfare State*. Oxford University Press, 2010.
5. European Commission. An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era – Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage, Brussels, 28.10.2010, COM (2010) 614 final.
6. European Commission. A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery, Brussels, 10.10.2012, COM(2012) 582 final.
7. Глигоров, В. Transition, Integration and Development in Southeast Europe. *Економски преглед*. (58), 5-6: 259-304, 2007.
8. Grossman, G. M., Helpman, E. *Innovation and Growth in the Global Economy*, Cambridge, MIT Press, 1991.
9. Helpman, E. *General Purpose Technologies and Economic Growth*, MIT Press, Cambridge, 1998.
10. Huber, E., Stephens. J.D. *Development and Crisis of the Welfare State*. The University of Chicago Press. 2000.
11. Johnson, C. *The Industrial Policy Debate*. Institute for Contemporary studies, San Francisco, 1984.
12. Јурчић, Љ. Економски развитак, инвестиције, фиксни капитал и економија и политика транзиција. *Економски преглед*, бр. 5-6, 2005.

13. Јурчич, Љ., Војнић, Д. *Quo Vadis Croatia-Хрвајска на њуџу у Еуројску унију*. Зборник радова, 19. Традиционално савјетовање Хрватског друштва економиста, Опатија, 2011.
14. Јурчић, Љ. Финансијска криза и фискална политика. *Економски њреїлед*, бр. 5-6, 2010.
15. Јурчић, Љ. Хрватска–атипичан модел господарења. *Економски њреїлед*, бр. 12, 2010.
16. Јурчић, Љ. *Држава блаїостїања*. МадеИн, ожујак, 2011.
17. Јурчић, Љ., Теодоровић, И. Global Crisis, recovery and the Changing World. *Економски њреїлед*, бр. 5-6, 2011.
18. Јурчић, Љ. The European Union and the SEE Countries, у „Sout-East Europe and the European Union- looking Ahead” Хрватско друштво економиста, 2011.
19. Јурчић, Љ., Војнић, Д. Латентна криза капитализма. Зборник радова, *Економска њолиїїка Хрваїске у 2012. їодини*, Хрватско друштво економиста, 2012.
20. Kremer, M. *How Welfare States Care: Culture, Gender and Parenting in Europe*. Amsterdam University Press, 2007.
21. Kolodko, G. *Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant*. Transition, Washington: World Bank, 1998.
22. Kuznets, S. *Modern Economic Growth*, Yale University Press, New Haven, 1966.
23. Месарић, М. Кружи ли баук социјализма поново Еуропом и свијетом? (Je ли социјализам пожељна и реална алтернатива неолибералном социјализму?) *Економски њреїлед*, бр. 5-6, 2010.
24. Месарић, М. *XXI Сїїољеће. Доба судбоносних њромјена*. Загреб, 2008.
25. Polin, R. Tools for a New Economy: proposals for a financial regulatory system. *Boston Review*, January/February, 2009.
26. Rodrik, D. *One economics, many recipes: globalizatio, institutions, and economic growth*. Princeton University Press, 2007.
27. Romer, P. M. *Endogenous tehnological change*, Journal of Political Economy 98: S71-S102, 1990.
28. Скиделску, Р. *Кеунес - Повраїїак великана*. Загреб: Алгоритам, 2011.
29. Војнић, Д. Криза сувременог капитализма (с посебним освртом на кризу реалнога социјализма и самоуправнога социјализма). *Економски њреїлед*, (61), 5-6, 2011.
30. Војнић, Д. Тржиште: проклетство или спасење. *Економски њреїлед*, (55), 9-10, 2004.
31. Worl Bank. *Global Economic Prospects: Crisis, Finance and Growth*, 2010.
32. MF. *Initial Lessons of the Crisis*, 2009.